

Een Bescherelle voor de stad

Het lijkt achterhaald om in tijden van co-creatie en -productie een handleiding uit te brengen voor de klassieke kunst van het stadsontwerp. Marcel Smets was eind vorige eeuw een sleutelfiguur in de ontwikkeling van het stadsontwerp in Vlaanderen en daarbuiten. Zijn emeritaat in 2016 was voor hem de aanleiding om zijn kennis en ervaring als hoogleraar, bouwmeester en stedenbouwkundig ontwerper te boek te stellen in een onderbouwde gids over de stad als vormvraagstuk. Het is een handig én handzaam boekje geworden, dat mooi en helder is vormgegeven.

Niet enkel de vormgeving excelleert door zijn eenvoud, ook inhoudelijk schittert het boekje in zijn gewilde beperking. Smets hanteert een directe, begrijpelijke taal binnen een strak opgebouwde structuur. Twintig bevattelijke hoofdstukken brengen het gesprek over de stad op gang in een langzaam opbouwende, gaandeweg steeds complexere, verhaallijn. Smets beschrijft de “elementaire ruimtelijke verschijningsvormen” die de bouwstenen zijn voor onze omgeving, gaat in op de impliciete redeneringen die achter de begrippen schuilgaan en duidt ze met historische voorbeelden.

Maar het wordt natuurlijk pas echt interessant als de dingen met elkaar in interactie gaan. Dat spanningsveld brengt Smets tevoorschijn door de begrippen telkens per twee te presenteren. Zo wordt bij de introductie van een concept meteen de context gecreëerd om er genuanceerd over te spreken. Een straat is immers meer dan een weg, en continuïteit bv. bestaat niet zonder verandering. Soms overlappen de begrippen elkaar, soms lijken ze tegengesteld, steeds versterken of voeden ze elkaar. Dat samenspel wordt bovendien treffend geïllustreerd door de figuren die Heinrich Altenmüller maakte voor het boekje. Zijn simpele lijntekeningen vatten de essentie van elk begrip en vormen een dankbare aanvulling voor de tekst.

De tactiek van de duo's helpt wat diepgang te brengen in een klassiek standaardwerk met lemma's. Ze geeft Smets ook de ruimte om te vertellen hoe bv. een stroom kan minderen en plek worden dankzij de luwte, of om er op te wijzen dat de burcht steeds in osmose met het omliggende stedelijke weefsel heeft bestaan, terwijl het paleis sinds de renaissance zijn eigen orde oplegt aan de stad. Het zijn observaties die het boekje aangenaam kruiden. Het hanteren van verschillende invalshoeken zet de lezer ook aan tot nadenken, en introduceert de onderzoekende houding van de ontwerper die vandaag steeds meer op de voorgrond treedt.

Smets plaatst de dingen graag in hun historisch perspectief, maar hij kijkt ook voorzichtig vooruit. De afsluitende begrippenparen gaan in op het ontwerpproces zelf en de rol van de stadsontwerper. Ze verwijzen niet alleen naar de traagheid van de stadsontwikkeling, als een langlopend en meanderend proces, maar ook naar de verschuiving die de discipline de laatste jaren doormaakt. Zo plaatst Smets de curator als tegenpool of logische opvolger van de creator, en krijgt de huidige identiteitscrisis van de stadontwerper ook een plaats in dit overzicht.

Stadsontwikkeling is vandaag een transversale en multidisciplinaire zaak. Ontwerp speelt nog steeds een cruciale rol, maar het lijkt steeds minder evident om dit soort ontwerpbegrippen te definiëren en te hanteren in het huidige stedenbouwkundig debat. Maar ook ongeplande planningsprocessen hebben nood aan de ontwerpersblik en in de onderhandeling is een gedeelde woordenschat van onschatbare waarde. Het blijft dus belangrijk om de dingen juist te benoemen, en ze precies te omschrijven. En dan biedt dit standaardwerkje een uitweg voor al wie de taal van het stadsontwerp onder de knie wil krijgen of zijn vervoegingen nog even wil opfrissen.

Stefan Devoldere.

Boek: Marcel Smets, Fundamenten van het stadsontwerp, Public Space, Mechelen, 2020